

DE ZWEEFVLIEG *PLATYCHEIRUS AUROLATERALIS*, EEN TWEEDE
ZUSTERSOORT VAN *P. SCUTATUS*, NIEUW VOOR NEDERLAND
(DIPTERA: SYRPHIDAE)

John Smit

De laatste jaren is het onderzoek naar de Europese zweefvliegenfauna sterk toegenomen. In het genus *Platycheirus* (platvoetjes) worden nog regelmatig nieuwe soorten beschreven, ook uit West-Europa. Onlangs werd *Platycheirus splendidus*, een aan *P. scutatus* verwante soort, nieuw voor ons land gemeld. Nu blijkt ook een andere verwante soort, *P. aurolateralis*, in ons land voor te komen. In dit artikel wordt ingegaan op de verschillen tussen deze soorten en worden nieuwe verspreidingskaarten gepresenteerd.

INLEIDING

In 2001 werd een recent beschreven zustersoort van *Platycheirus scutatus* (Meigen, 1822) nieuw voor Nederland gemeld (Smit 2001). Het ging toen om *P. splendidus* Rotheray, 1998. Zoals in dat artikel al voorspeld werd, betekende dit niet het einde van de perikelen rond het *P. scutatus*-complex. In 2002 werd nog een nieuwe soort in dit complex beschreven, *P. aurolateralis* Stubbs, 2002, die na controle van collectiemateriaal ook in Nederland bleek voor te komen. Vervolgens werd dat zelfde jaar nog een derde nieuwe soort beschreven: *P. speighti* Doczkal, Stuke & Goeldlin de Tiefenau, 2002. Deze soort lijkt een endem te zijn van de Alpen waar hij op grotere hoogte *P. scutatus* vervangt (Doczkal et al. 2002).

In navolging op en ten dele ter rectificatie van het artikel over *P. splendidus* in Nederland (Smit 2001) zal hier de verspreiding van en het onderscheid tussen de drie Nederlandse soorten van het *P. scutatus*-complex behandeld worden. Tevens wordt een tabel gegeven voor de mannetjes van de vier soorten uit het complex.

Alleen voor *P. scutatus* was reeds een Nederlandse naam beschikbaar, namelijk schaduwplatvoetje. Hier worden voor *P. scutatus*, *P. splendidus* en *P. aurolateralis* respectievelijk de volgende Nederlandse namen voorgesteld: gewoon schaduwplatvoetje, iepenschaduwplatvoetje en duister schaduwplatvoetje.

MATERIAAL

Zowel *P. aurolateralis* als *P. splendidus* zijn te onderscheiden van *P. scutatus* aan de hand van het verschil in bestuiving van het gezicht en frons (zie Herkenning). Omdat deze twee soorten in dat kenmerk niet verschillen is alleen gekeken naar materiaal dat gedetermineerd was als *P. splendidus*, met uitzondering van enkele nog niet gecontroleerde exemplaren van *P. scutatus*. De vrouwtjes van de vier soorten uit het *P. scutatus*-complex zijn (nog) niet van elkaar te onderscheiden (Doczkal et al. 2002, Rotheray 1998, Smit 2001, Stubbs 2002). Deze zijn daarom verder in dit onderzoek niet beschouwd. Het onderzochte materiaal is afkomstig uit de volgende collecties: B. van Aartsen ('t Harde), A. Barendregt (Voorthuizen), Museon (Den Haag), G. Pennards (Wageningen), M. Reemer (Amsterdam), W. Renema (Leiden), Nationaal Natuurhistorisch Museum (RMNH Leiden), J.T. Smit (Velp), W. van Steenis (Utrecht), J.H.C. Velterop (Enschede), M.T.M. Willemse (Ede) en Zoologisch Museum Amsterdam (ZMAN Amsterdam). In tabel 1 wordt een overzicht gegeven van het materiaal dat bekeken is van *P. aurolateralis* en *P. splendidus*. De twee mannetjes uit Frankrijk en België, die gemeld werden in het artikel over *P. splendidus* (Smit 2001) blijken respectievelijk tot *P. aurolateralis* en *P. splendidus* te behoren.

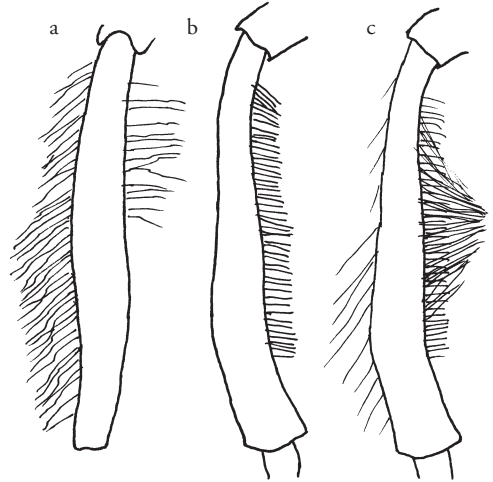

Figuur 1
Platycheirus scutatus mannetje, coxa 2.
 Figure 1
Platycheirus scutatus male, coxa 2.

HERKENNING

De drie soorten lijken sterk op elkaar, hoewel *P. scutatus* direct te onderscheiden is (ook van *P. speighti*) door de bestoven frons, waardoor de kleur gelijk is aan die van het gezicht. Bij de andere soorten is de frons veel glimmender en contrasteert daarmee duidelijk met de kleur van het gezicht. Dit kenmerk werd niet door Rotheray (1998) opgevoerd, hoewel het wel door hem werd opgemerkt. Alle latere auteurs gebruiken dit kenmerk wel om *P. scutatus* van de overige soorten te onderscheiden (Doczkal et al. 2002, Smit 2001, Stubbs 2002).

De vier soorten zijn goed te onderscheiden aan de hand van de unieke vorm en beharing van scheen 2, in combinatie met de bestuiving op de frons. Er dient echter wel opgemerkt te worden dat met name het beharingskenmerk van scheen 2, vooral voor *P. aurolateralis*, enige ervaring behoeft. Hierbij is vergelijkingsmateriaal erg nuttig, zeker omdat de gepubliceerde tekeningen soms misleidend zijn. Bij Stubbs (2002) is de onderscheidende beharing op de binnenzijde van de scheen moeilijk te zien, omdat ook de langere haren van de voorzijde van de scheen zijn ingetekend. Om dit goed te kunnen zien dient een duidelijk onderscheid gemaakt te worden tussen de verschillende haarrijen (fig. 2). In tabel 2 zijn alle relevante kenmerken voor de vier soorten op een rij gezet. In voorgaande publicaties werden nog vele andere kenmerken genoemd. Echter, een groot deel daarvan blijkt niet diagnostisch en vertoont overlap tussen de soorten.

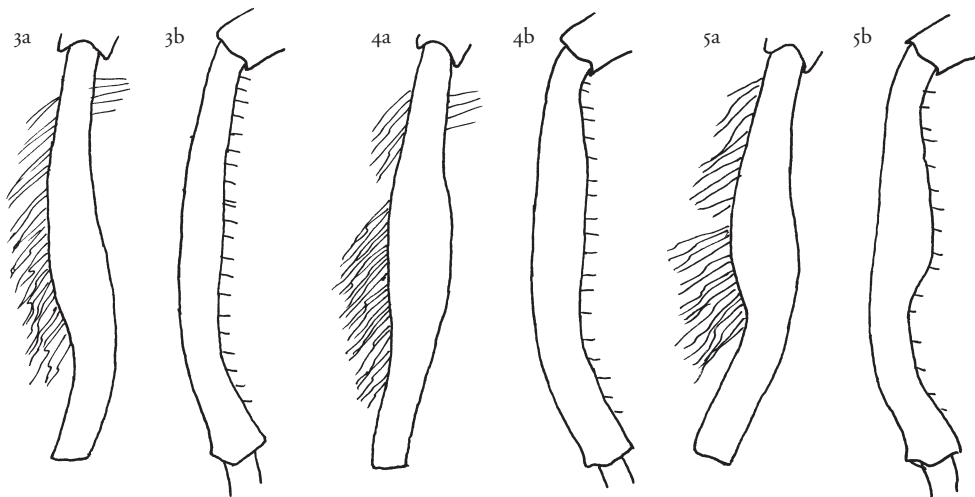
Figuur 2
Platycheirus aurolateralis mannetje, scheen 2, a. dorsaal aanzicht, beide laterale haarrijen zijn aangegeven, b. lateraal aanzicht (ventrale zijde rechts, dorsale zijde links), alleen de ventrale haarrij is ingetekend, de beide laterale haarrijen zijn weggelaten, c. idem, alle haarrijen ingetekend.

Figure 2
Platycheirus aurolateralis male, second tibia, a. dorsal view, both lateral rows of hairs are indicated, b. lateral view (ventral side to the right, dorsal side to the left), only the ventral rows of hairs are indicated, both lateral rows are omitted, c. same, all hairrows are indicated.

DETERMINATIESLEUTEL

Onderstaande sleutel is geschikt om de mannetjes van de vier bekende soorten uit het *P. scutatus*-complex op naam te brengen.

- 1 Coxa 2 met een staafvormig uitgroeiSEL (fig. 1).
 Achterlijf met twee of drie paar gele vlekken, die erg onduidelijk en bestoven kunnen zijn. Antennen tweekleurig. Poot 1 met een geleidelijk verbrede scheen, met iets voorbij de helft een klein kwastje zwarte, naar voren gebogen haren. Dij 1 aan de basis met een grote witte borstelhaar en twee kwastjes van lange zwarte haren die aan de top meestal omgebogen zijn 2
- Coxa 2 zonder staafvormig uitgroeiSEL. Achter-

Figuur 3-5
 mannetje, scheen 2, a. dorsaal aanzicht, b. lateraal aanzicht (ventrale zijde rechts, dorsale zijde links). 3. *Platycheirus scutatus*, 4. *Platycheirus splendidus*, 5. *Platycheirus speighti*.
 Figure 3-5
Platycheirus scutatus male, second tibia, a. dorsal view, b. lateral view (ventral side to the right, dorsal side to the left). 3. *Platycheirus scutatus*, 4. *Platycheirus splendidus*, 5. *Platycheirus speighti*.

- lijfstekening, kleur van de antennen en de kleur en bouw van de voorpoten variabel
 geen *P. scutatus*-complex
- 2 Frons bestoven, dezelfde kleur als het gezicht. Achterlijf normaal gesproken met drie paar duidelijke, gele vlekken. Scheen 2 als in figuur 3 *P. scutatus*
- Frons meer glimmend, duidelijk donkerder dan gezicht. Achterlijf meestal met donkergele vlekken, soms afwezig op tergiet 2 3
- 3 Scheen 2 in zijaanzicht in het midden sterk verdikt (fig. 5); de binnen- en voorzijde zeer kort en licht behaard. Een soort van grotere hoogten in de Alpen *P. speighti*
- Scheen 2 in zijaanzicht in het midden minder sterk verdikt (fig. 2 en 4); de voorzijde altijd met langere donkere (zwarte) haren, tenminste aan de top; de binnenzijde kort of lang behaard 4

- 4 Scheen 2 met aan de binnenkant, vanaf de basis tot ruim over de helft, een dichte en regelmatige rij lichte haren van gelijke lengte die langer zijn dan de halve scheendikte (fig. 2). Tergiet 2 meestal zonder vlekken, zelden met een paar onduidelijke vlekken
 P. aurolateralis
- Scheen 2 met aan de binnenkant, vanaf de basis, geen dichte en regelmatige rij lichte haren van gelijke lengte, maar de aanwezige lichte haren staan verspreid en zijn veel korter dan de halve scheendikte (fig. 4). Tergiet 2 meestal met gereduceerde vlekken die slechts zelden geheel afwezig zijn *P. splendidus*

VERSPREIDING

Ondanks de verwarring tussen de drie soorten is er inmiddels dusdanig veel materiaal van *P. scutatus* s.l. opnieuw bekeken dat een redelijk beeld gegeven kan worden van de verspreiding van de

Datum	Vindplaats	AC-x	AC-y	Waarnemer	Collectie
<i>Platycheirus aurolateralis</i>					
8.v.1987	Ritthem bos	34	387	R.A. Dekker	ZMAN
28.vii.2003	Leiden Merenwijkpark	94	465	J.T. Smit	Smit
19.v.1996	Amsterdamse Bos	117	481	M. Reemer	Reemer
1.v.1980	Zaandam Vijfhoekspark	117	495	O. Brinkkemper	ZMAN
21.v.1982	Amsterdam Amstelpark	121	482	G. Kroon	ZMAN
22.vi.1984	Amsterdam A'park Prieel Bed.fl.	121	482	G. Kroon	ZMAN
23.v.1966	Best	155	391	B. van Aartsen	ZMAN
23.vi.1946	Geulem	183	319	Van Doesburg	RMNH
13.v.1967	Valkenburg Ravensbos	185	321	V.S. van der Goot	ZMAN
13.v.2001	Vijlen Vijlener bos	194	308	J.T. Smit	Smit
<i>Platycheirus splendidus</i>					
21.vii.1987	Oranjezon	28	401	D. Tempelman	ZMAN
5.vii.1983	Oostvoorne (Licht)	66	436	J.A.W. Lucas	ZMAN
15.viii.1974	Wassenaar Meyendel Bierlap	84	462	M.J. Delfos	RMNH
24.vi.1943	Wassenaar Duinrel	86	462	Van Ooststroom	RMNH
24.vi.1943	Wassenaar Duinrel	86	462	Van Ooststroom	RMNH
12.iv.1943	Leiden Maredijk	93	463	Van Ooststroom	RMNH
12.iv.1943	Leiden Maredijk	93	463	Van Ooststroom	RMNH
22.iv.1965	Leiden Kanaalweg	93	463	Ph. Pronk	RMNH
23.iv.1943	Oegstgeest Oud Poelgeest	93	466	Van Ooststroom	RMNH
5.v.1944	Oegstgeest Oud Poelgeest	93	466	Van Ooststroom	RMNH
14.viii.2002	Rotterdam emplacement	94	439	J.T. Smit	Smit
25.iv.1972	Warmond Huys te Warmont	95	468	M.J. Delfos	RMNH
11.iv.1991	Lisse, Lageveense polder	96	474	M. Reemer	Reemer
8.vi.1982	Heemstede Groenendaal	101	483	V.S. van der Goot	ZMAN
10.v.1990	Overveen	102	489	B. van Aartsen	ZMAN
25.v.1986	Egmond aan Zee	103	514	J. de Rond	ZMAN
18.iv.1988	Dordrecht Wittesteinpark	105	420	W. van Steenis	Van Steenis
8.vii.1979	Castricum	106	507	J.H.C. Velterop	Velterop
18.iv.1952	Overbos	109	514	V.S. van der Goot	ZMAN
4.v.1958	Heiloo bos	109	514	V.S. van der Goot	ZMAN
16.viii.1998	Amsterdamse Bos	116	480	M. Reemer	Reemer
1.v.1985	Linschoten Huys te Linschoten	122	452	M.J. Delfos e.a.	RMNH
14.v.1985	Linschoten Huys te Linschoten	122	452	M.J. Delfos e.a.	RMNH
8.iv.1997	Utrecht Amelisweerd	139	454	J.T. Smit	Smit
26.iv.1987	Naarden Gooikust	144	480	J.C. v.d. Eijk e.a.	ZMAN
26.vii.2001	Zaltbommel, Rijnswaard	146	426	M. Reemer	Reemer
3.viii.1973	Best	155	391	B. van Aartsen	ZMAN
17.v.1982	Amersfoort	155	463	W. Hurkmans	ZMAN
9.v.2002	Nijkerk, Oldenaller	165	472	W. van Steenis	Van Steenis
2.vii.1998	Rhenen Grebbeberg	169	440	G. Pennards	Pennards
26.iv.1968	Grebbeberg	169	440	H. Lambeck	ZMAN
26.vi.1998	Rhenen Grebbeberg	169	440	G. Pennards	Pennards
24.vi.1998	Wageningen, Park Blauwe Bergen	173	443	G. Pennards	Pennards

Datum	Vindplaats	AC-x	AC-y	Waarnemer	Collectie
26.IV.1999	Wageningen, Park Blauwe Bergen	173	443	G. Pennards	Pennards
26.VI.1990	Wageningen	174	442	G. Pennards	Pennards
29.IV.1986	Wageningen Droevendaalsesteeg	174	444	W. van Steenis	Van Steenis
1.IV.1999	Ede	174	450	M.T.M. Willemse	Willemse
24.IV.1999	Renkum Beekdal, bruggetje	178	444	W. van Steenis	Van Steenis
30.VII.1989	Savelsbos	180	312	M.T.M. Willemse	Willemse
3.V.1969	Bunderbos	180	324	V.S. van der Goot	ZMAN
5.VII.1966	Bunderbos	180	324	J.A.W. Lucas	ZMAN
9.V.1981	Elsloo	181	328	W. Maassen	ZMAN
13.V.1973	Limbricht	186	336	B. van Aartsen	ZMAN
23.IV.1972	Limbricht	186	336	B. van Aartsen	ZMAN
10.IV.1989	Nijmegen	186	427	M.T.M. Willemse	Willemse
16.V.1964	Echt de Doort	188	344	V.S. van der Goot	ZMAN
17.IV.1982	Schin op Geul	189	318	R. Hensen	Museon
3.VII.1942	Epen	191	309	Exc. Leidsche Biol.	RMNH
28.VIII.1974	Ooy Groenlanden	191	431	R. Leys	Barendregt
1.V.1972	Rozendaal	194	446	J.A.W. Lucas	ZMAN
22.IV.1968	Vijlen	195	311	V.S. van der Goot	ZMAN
18.VII.1998	Millingerwaard	196	431	R. Kleukers	Kleukers
8.V.1986	Zwolle Engelse Werk	202	502	V.S. van der Goot	ZMAN
21.IV.2002	Zeddam Bergherbos	213	435	J.T. Smit	Smit
19.VIII.1987	Dalfsen	214	502	J.A.W. Lucas	ZMAN
22.VI.1993	Assen Hooge Maden	238	559	M.J. Delfos & Ph. Pr	RMNH
25.IV.1982	Winterswijk Bekendelle	245	440	R. Leys	ZMAN
11.V.2001	Ootmarsum Voltherbroek	259	489	J.T. Smit	Smit
3.VII.1942	Schivelberg			Exc. Leidsche Biol.	RMNH

Tabel 1

Onderzochte exemplaren van *Platycheirus aurolateralis* en *P. splendidus*. De gegevens zijn geordend op soort en Amersfoortcoördinaten.

Table 1

Specimens of *Platycheirus aurolateralis* and *P. splendidus* which have been studied. The data are listed according to species and co-ordinates (Dutch grid).

verschillende soorten (fig. 6-8). Van drie vindplaatsen zijn inmiddels alle drie de soorten bekend: het Amsterdamse bos, Best en het Vijlenerbos.

In Nederland hebben de drie soorten twee generaties en vertonen de vliegtijden geen belangrijke verschillen. Van *P. splendidus* werd aanvankelijk gedacht dat het een univoltine soort zou zijn (Rotheray, 1998). Dit werd echter door latere auteurs tegengesproken (Doczkal et al. 2002, Smit 2001, Stubbs 2002).

DISCUSSIE

Zoals reeds gemeld is er maar een klein aantal betrouwbare kenmerken om de soorten van het *P. scutatus*-complex van elkaar te onderscheiden. Het merendeel van de reeds gepubliceerde kenmerken is (erg) variabel en niet van diagnostische waarde. Desondanks zijn de mannetjes goed van elkaar te onderscheiden. Hierbij is het raadzaam om vergelijkmateriaal te gebruiken.

Figuur 6
 Verspreiding van
Platycheirus aurolateralis
 in Nederland.
 Figure 6
 Distribution of
Platycheirus aurolateralis
 in the Netherlands.

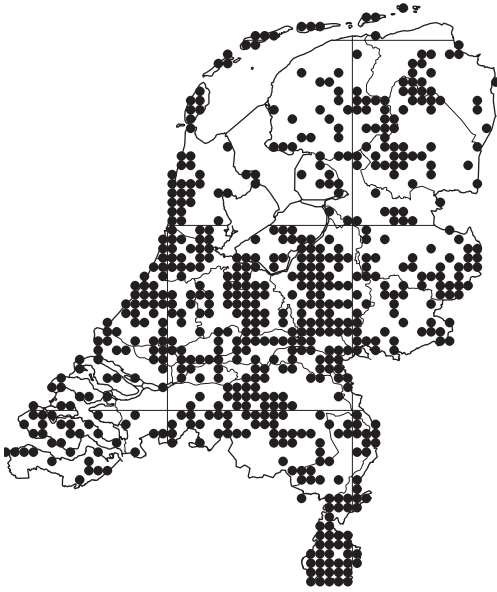
Kenmerk	<i>P. aurolateralis</i>	<i>P. scutatus</i>	<i>P. speighti</i>	<i>P. splendidus</i>
Frons	Onbestoven, duidelijk kleur- en glansverschil tussen gezicht en frons	Bestoven, geen kleur- en glansverschil tussen gezicht en frons	Onbestoven, duidelijk kleur- en glansverschil tussen gezicht en frons	Onbestoven, duidelijk kleur- en glansverschil tussen gezicht en frons
Gezicht	Licht bestoven, glanzend	Bestoven, niet glanzend	Licht bestoven, glanzend	Licht bestoven, glanzend
Scheen 2	Hooguit licht verdikt in het midden	Hooguit licht verdikt in het midden	Sterk verdikt in het midden	Hooguit licht verdikt in het midden
	Voorzijde, aan de basis (anterolateraal) met veel donkere langere haren	Voorzijde, aan de basis (anterolateraal) hooguit met enkele donkere langere haren	Voorzijde, aan de basis (anterolateraal) zonder donkere langere haren	Voorzijde, aan de basis (anterolateraal) met enkele donkere langere haren
	Binnenzijde (ventraal) met een brede, dichte en regelmatigige rij lichte haren die duidelijk langer zijn dan de halve scheendikte, vrijwel net zo lang als de minimale scheendikte	Binnenzijde (ventraal) met enkele verspreid staande korte lichte haren, deze zijn duidelijk korter dan de halve scheendikte	Binnenzijde (ventraal) met enkele verspreid staande korte lichte haren, deze zijn duidelijk korter dan de halve scheendikte	Binnenzijde (ventraal) met enkele verspreid staande korte lichte haren, deze zijn duidelijk korter dan de halve scheendikte

Tabel 2

Verschillen tussen de mannetjes van de vier soorten uit het *Platycheirus scutatus*-complex. Alleen de meest betrouwbare kenmerken zijn opgenomen.

Table 2

Differences between the males of the four species of the *Platycheirus scutatus* complex. Only the most reliable characters are used.

Figuur 7
 Verspreiding van *Platycheirus scutatus* s.l. in Nederland (s.l. omdat ook de vrouwtjes zijn opgenomen).
 Figure 7
 Distribution of *Platycheirus scutatus* s.l. in the Netherlands (s.l. because the females have been included).

Figuur 8
 Verspreiding van *Platycheirus splendidus* in Nederland.
 Figure 8
 Distribution of *Platycheirus splendidus* in the Netherlands.

Het is goed mogelijk dat in de toekomst wederom veranderingen zullen optreden in het *P. scutatus*-complex. Er zijn namelijk nog twee soorten uit dit complex bekend, die echter beide beschreven zijn aan de hand van vrouwtjes. Aangezien de vrouwtjes van de vier soorten (nog) niet te onderscheiden zijn, is het heel goed mogelijk dat zodra dit probleem opgehelderd is de naam van één of meer soorten nog veranderd dient te worden.

DANKWOORD

De volgende personen worden bedankt voor het beschikbaarstellen van materiaal: Bob van Aartsen, Kees van Achterberg (RMNH), Aat Barendregt, Ben Brugge (ZMAN), Gerard Pennards, Menno Reemer, Willem Renema, Frank van der Meer (Museon), Wouter van Steenis, Jan Velterop en Michiel Willemse.

LITERATUUR

- Doczkal, D., J.-H. Stuke & P. Goeldlin de Tiefenau 2002. The species of the *Platycheirus scutatus* (Meigen) complex in central Europe, with description of *Platycheirus speighti* spec. nov. from the Alps (Diptera, Syrphidae). – *Volucella* 6: 23-40.
- Rotheray, G.E. 1998. *Platycheirus splendidus* sp. n. from Britain formerly confused with *Platycheirus scutatus* (Diptera, Syrphidae). – *Entomologist's Gazette* 49: 271-276.
- Smit, J.T. 2001. De zweefvlieg *Platycheirus splendidus* nieuw voor Nederland, België en Frankrijk (Diptera, Syrphidae). – *Nederlandse Faunistische Mededelingen* 15: 141-147.
- Stubbs, A.E. 2002. Advances in the understanding of the *Platycheirus scutatus* (Meigen) complex in Britain, including the addition of *Platycheirus aurolateralis* sp. n. (Diptera, Syrphidae). – *Dipterists Digest (Second Series)* 9: 75-80.

ABSTRACT***Platycheirus aurolateralis*, a second sibling of *P. scutatus*, new for the Netherlands (Diptera: Syrphidae)**

Recently, two new species were described in the *Platycheirus scutatus* (Meigen, 1822) complex: *P. aurolateralis* Stubbs, 2002 and *P. speighti* Doczkal, Stuke & Goeldlin de Tiefenau, 2002. Re-examination of the material of *P. splendidus* revealed that *P. aurolateralis* also occurs in the Netherlands. The Dutch records of both *P. aurolateralis* and *P. splendidus* are summarised in a table and a distribution map. A key is provided for the males of all four species of the *Platycheirus scutatus* complex. The differences between the males are also summarised in a table. The two specimens of *P. splendidus* recorded from France and Belgium (Smit 2001) are respectively *P. aurolateralis* and *P. splendidus*.

J.T. Smit
EIS-Nederland
Postbus 9517
2300 RA Leiden
smitj@naturalis.nnm.nl